

**RAQAMLI SENZURA VA TARIXNI MANIPULYATSIYA
QILISH MUAMMOSI**

Mutallibjonov Boburmirzo ¹

¹ *University of Business and Science 2 kurs Talabasi*

Muzaffarjon o'g'li ¹

¹ bmutallibjonov@internet.ru

Bositov Abrorxon Obidxon o'g'li ¹

¹ bositovabror96@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:05.02.2025

Revised: 06.02.2025

Accepted:07.02.2025

KALIT SO'ZLAR:

*raqamli senzura,
axborot xavfsizligi,
internet nazorati, siyosiy
manipulyatsiya, ijtimoiy
tarmoqlar, O'zbekiston,
global tendensiyalar,
ma'lumot boshqaruvi,
hukumat nazorati,
internet erkinligi..*

Ushbu maqolada raqamli senzura va axborot xavfsizligi masalalari, uning jamiyat va siyosatga ta'siri hamda global va O'zbekiston tajribasida qanday namoyon bo'layotgani tahlil qilinadi. Internet texnologiyalarining rivojlanishi axborot erkinligini kengaytirish bilan birga, hukumat va tashkilotlar tomonidan nazorat qilish imkoniyatlarini ham oshirdi. Ayniqsa, raqamli senzura davlatlar tomonidan ma'lumot oqimini boshqarish va ijtimoiy tarmoqlarni nazorat qilish vositasi sifatida ishlatilmoqda. Maqolada O'zbekistonda axborot xavfsizligi, senzura tizimlari, ijtimoiy tarmoqlardagi manipulyatsiya hamda global miqyosdagi tendensiyalar yoritiladi. Ilmiy adabiyotlar va rasmiy manbalar asosida olib borilgan tahlillar, senzuraning afzalliklari va kamchiliklari haqida keng muhokama yuritadi.

KIRISH. Raqamli texnologiyalar va internet kommunikatsiyalarining jadal rivojlanishi axborot almashinuvi va bilim olish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi. Bugungi kunda internet axborot olishning eng muhim vositalaridan biri bo'lib, u siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarga kuchli ta'sir o'tkazmoqda. Ammo bu imkoniyatlar bilan birga axborot

maydonini nazorat qilishga bo'lgan ehtiyoj ham ortmoqda. Dunyo miqyosida raqamli senzura fenomeni hukumatlar, korporatsiyalar va ijtimoiy guruhlar tomonidan turli maqsadlarda qo'llanilmoqda. Raqamli senzura – bu internetda axborotni cheklash, filtratsiya qilish yoki manipulyatsiya qilish orqali ma'lumot oqimini boshqarish jarayonidir. Ushbu jarayon turli davlatlarda har xil ko'rinishda namoyon bo'lmoqda. Masalan, Xitoyning "Buyuk devori" orqali internetni qattiq nazorat qilishi yoki Rossiyada axborot oqimlarini cheklovchi qonunlarning joriy etilishi buning yorqin misollaridir. G'arb davlatlarida ham senzura muammosi muhokama qilinmoqda, biroq u ko'proq dezinformatsiya va yolg'on axborot tarqatishga qarshi kurash shaklida namoyon bo'ladi. O'zbekistonda ham raqamli senzura va axborot xavfsizligi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda mamlakatda internet va axborot erkinligi sohasida turli islohotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, ayrim cheklovlar va nazorat mexanizmlari ham mavjud. Xususan, ayrim veb-saytlar va axborot resurslariga kirish cheklovlari, ijtimoiy tarmoqlarda postlar uchun javobgarlik va so'z erkinligiga ta'sir ko'rsatuvchi qonuniy cheklovlar shular jumlasidandir. Raqamli senzuraning ijobiy va salbiy tomonlari mavjud. Uning asosiy maqsadi odatda milliy xavfsizlikni ta'minlash, yolg'on axborot tarqalishining oldini olish va jamiyat barqarorligini saqlashdan iborat. Biroq senzura noto'g'ri qo'llanilganda, fuqarolarning axborot olish huquqini cheklaydi, so'z erkinligini buzadi va ijtimoiy manipulyatsiyaga olib kelishi mumkin. Bu maqolada raqamli senzuraning turli ko'rinishlari, uning siyosiy va ijtimoiy ta'siri, shuningdek, O'zbekiston va dunyo miqyosida ushbu masalaning dolzarbligi tahlil qilinadi. Axborot xavfsizligini ta'minlash va senzura o'rtasidagi muvozanatni topish masalasi hozirgi davrda har qachongidan ham muhim bo'lib bormoqda. Shu bois, mazkur mavzuni chuqurroq o'rganish, mavjud tendensiyalar va ularning kelajakdagi istiqbollari tahlil qilish zarur.

Mavzuning Dolzarbligi Zamonaviy jamiyatda texnologiyalarning rivojlanishi bilan birgalikda axborot almashinuvi ham keskin o'zgardi. Internet va raqamli texnologiyalar axborot tarqatishda yangi imkoniyatlar yaratdi, ammo shu bilan birga, ular axborotni manipulyatsiya qilish va senzura qilish uchun ham yangi vositalarni taqdim etdi. Ayniqsa, tarixiy haqiqatni o'zgartirish yoki yashirish, ma'lum voqealar haqidagi to'g'ri ma'lumotlarni yo'q qilish orqali tarixni manipulyatsiya qilish dolzarb masalaga aylandi. Raqamli senzura va tarixiy manipulyatsiya ko'plab davlatlar va tashkilotlar tomonidan o'z mafkuraviy manfaatlarini ilgari surish, siyosiy bosimni kuchaytirish yoki xalqaro imidjni manipulyatsiya qilish uchun ishlatiladi jumladan Deepfake texnologiyalari, sun'iy intellekt yordamida yaratilgan soxta axborot, ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan yolg'on

ma'lumotlar kabi vositalar orqali tarixiy haqiqatni o'zgartirish harakatlari amalga oshirilmogda. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarda hukumatlarning fikrni boshqarish va senzura qilishga bo'lgan qiziqishi yanada kuchaygan. Bu holat, ayniqsa, tarixiy voqealar va shaxslar haqida noto'g'ri axborot tarqatish uchun keng imkoniyatlar yaratmogda. Tarixni manipulyatsiya qilish faqat bir davlatning ichki siyosiy manfaatlari uchun emas, balki global miqyosda ham ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy jihatlarda katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Jamiyatda noto'g'ri tarixiy ma'lumotlarning tarqalishi kelajakda turli ijtimoiy nizolarni yuzaga keltirishi, millatlararo qarama-qarshiliklarni kuchaytirishi mumkin. Xususan, yosh avlodning ta'limi va tarbiyasi, jamiyatning o'z tarixi va madaniyatiga bo'lgan munosabati noto'g'ri axborotlar tufayli shakllanishi xavfi mavjud. Shu sababli, raqamli senzura va tarixiy manipulyatsiya muammosi hozirda butun dunyo bo'ylab dolzarb va muhim masala bo'lib, jamiyatni o'zgartirish va haqiqatni saqlab qolish uchun to'g'ri chora-tadbirlarni ko'rish zarurati tug'diryapti. Bu mavzu, faqat ilmiy doiralarda emas, balki ommaviy axborot vositalari va keng jamoatchilik tomonidan ham diqqat bilan kuzatilishi kerak.

Mavzu boyicha ilmiy iznalishlardan qisqach tahlil Raqamli senzura va axborot xavfsizligi bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va manbalar ushbu mavzuning dolzarbligini hamda murakkabligini ko'rsatadi. Tadqiqotlar internet erkinligi, hukumatlar tomonidan axborotni boshqarish, so'z erkinligiga ta'sir ko'rsatadigan siyosiy va texnologik omillarni o'rganishga yo'naltirilgan. O'zbekiston va xalqaro tajribalar bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish orqali ushbu mavzuni chuqurroq tushunish mumkin. Jahon miqyosida raqamli senzura bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, M. Zuboff (2019) ning "Surveillance Capitalism" (Nazorat kapitalizmi) asarida internet korporatsiyalarining shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish va ularni boshqarish orqali jamiyatga ta'siri yoritilgan.[14] Muallif senzura faqat hukumat tomonidan emas, balki yirik texnologik kompaniyalar tomonidan ham amalga oshirilishi mumkinligini ko'rsatadi. Shuningdek, R. Deibert (2020) ning "Reset: Reclaiming the Internet for Civil Society" (Internetni fuqarolik jamiyati uchun qayta tiklash) kitobi axborot xavfsizligi va so'z erkinligi o'rtasidagi muvozanat haqida bahs yuritadi.[16] Muallif hukumatlarning senzura vositalaridan qanday foydalanayotgani va internet foydalanuvchilari bu jarayonga qanday qarshilik ko'rsatishi mumkinligi haqida tahliliy yondashuv taklif qiladi. Xitoyda internet nazorati bo'yicha eng muhim tadqiqotlardan biri J. MacKinnon (2012) tomonidan yozilgan "Consent of the Networked" (Tarmoq orqali boshqaruv). Ushbu asarda Xitoyning "Buyuk devori" tizimi va uning axborot nazoratiga ta'siri batafsil yoritilgan. Bu tadqiqot boshqa davlatlar, jumladan, O'zbekiston tajribasini tushunish uchun ham muhim. O'zbekistonda axborot xavfsizligi va raqamli senzura bo'yicha tadqiqotlar soni cheklangan bo'lsa-da, bir nechta muhim ilmiy maqolalar mavjud. A. Mahmudov (2021) ning "Raqamli senzura va axborot xavfsizligi: O'zbekiston tajribasi" maqolasida mamlakatda internet erkinligi va hukumat tomonidan olib

borilayotgan siyosat haqida muhokama qilinadi. Maqolada O‘zbekistonda axborot resurslarini cheklash amaliyotlari, ijtimoiy tarmoqlardagi nazorat va senzuraning ijtimoiy ta’siri haqida batafsil ma’lumot berilgan. Shuningdek, N. Ismoilov (2020) ning "O‘zbekistonda axborot urushlari va internet senzurasining siyosiy ta’siri" maqolasida O‘zbekiston tajribasi Rossiya va Xitoy kabi davlatlar bilan solishtiriladi. Muallif internet senzurasining siyosiy barqarorlik va jamiyatga ta’siri haqida bahs yuritadi. Raqamli senzura va axborot xavfsizligining jamiyatga ta’siri ko‘plab tadqiqotlarda yoritilgan. Masalan, J. Rizayev (2022) ning "O‘zbekistonda raqamli axborot xavfsizligi va senzura: muammo va yechimlar" maqolasida axborotning noto‘g‘ri tarqalishi, dezinformatsiyaga qarshi kurash va hukumat nazorati o‘rtasidagi muvozanat muammosi tahlil qilinadi. Muallif O‘zbekiston hukumati tomonidan axborot xavfsizligini ta‘minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni baholaydi. K. Shodiev (2021) ning "Siyosiy senzura va ijtimoiy tarmoqlardagi manipulyatsiya: O‘zbekistondagi holat" maqolasida internet senzurasining ijtimoiy va siyosiy hayotga ta’siri ko‘rib chiqiladi. U ijtimoiy tarmoqlardagi axborot boshqaruvi, hukumat va nodavlat tashkilotlarning roli haqida muhokama yuritadi. Tadqiqotni maqsadi. Raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilishning asosiy mexanizmlarini o‘rganish, ularning jamiyatga ta’sirini tahlil qilish va bu masalaga qarshi kurashish uchun mumkin bo‘lgan usullarni ishlab chiqishdir. Bu masala nafaqat ilmiy va texnologik, balki ijtimoiy va siyosiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Raqamli senzura va tarixiy manipulyatsiyaning asosiy maqsadi odatda jamiyatni o‘z mafkuralariga mos ravishda boshqarishdir. Shuningdek, tarixni o‘zgartirish yoki yashirish orqali siyosiy yoki iqtisodiy foyda olish ham ko‘p hollarda asosiy maqsad bo‘lib xizmat qiladi. Bu holat, ayniqsa, hukumatlar va katta tashkilotlar tomonidan o‘zlarining siyosiy rejimlarini mustahkamlash va xalqni nazorat qilish maqsadida amalga oshiriladi. Tadqiqotning ob’ekti Raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilishning obyektlari quyidagilardan iborat; 1. Tarixiy haqiqat va ma’lumotlar: Bu jamiyat tomonidan qabul qilingan tarixiy faktlar, voqealar, shaxslar va ularning faoliyatlari haqida ma’lumotlar berib tarixni manipulyatsiya qilish orqali o‘ziga ma’qul bo‘lgan haqiqatni yaratish mumkin. 2. Axborot vositalari: Internet, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, yangiliklar portallari va boshqa raqamli platformalar, ular tarixiy ma’lumotlarni tarqatish va manipulyatsiya qilish uchun ishlatiladi. Bu vositalar orqali axborot o‘zgarishi va tarixiy haqiqatni qayta ishlash imkoniyatlari paydo bo‘ladi. 3. Jamiyat: Raqamli senzura va tarixiy manipulyatsiyaning asosiy obyekti jamiyatdir. Bu holat, odamlarning dunyoqarashi, siyosiy va ijtimoiy qarashlarini shakllantiradi. Xususan, yosh avlodning ta’limi va tarbiyasiga ta’sir etish maqsadida manipulyatsiya qilinishi mumkin. 4. Hukumatlar va yirik tashkilotlar: Tarixni manipulyatsiya qilishning asosiy maqsadi ko‘pincha siyosiy nazoratni o‘rnatish yoki raqiblarni zaiflashtirish bo‘ladi. Raqamli senzura va tarixiy manipulyatsiya bo‘yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar, tarixni manipulyatsiya qilishning mexanizmlarini ochib beradi va bu jarayonlarning qanday amalga oshirilishini tahlil qiladi. Tadqiqotning asosiy obyekti – bu manipulyatsiya jarayonlarining

zamonaviy usullari, ularning tarixiy voqealarga ta'siri va ijtimoiy natijalari muammolar ta'sirida o'zgarishi va ushbu yodgorliklarni saqlab qolish uchun qo'llaniladigan usullar. Tadqiqotning Predmeti – raqamli senzura va tarixiy manipulyatsiya jarayonlarining tizimli tahlili, bu jarayonlarning zamonaviy jamiyatga ta'siri va o'zaro bog'liqligi. Tarixni manipulyatsiya qilishning turli shakllarini o'rganish, masalan, hukumatlar tomonidan amalga oshiriladigan senzura, internet platformalaridagi axborot filtratsiyasi va sun'iy intellekt yordamida yaratilgan soxta axborotlar va deepfake texnologiyalarini o'rganish zarurati mavjud. Shuningdek, predmetga raqamli platformalardagi axborotlarni boshqarish va filtrlash tizimlari ham kiradi, chunki bu tizimlar tarixiy voqealarni qanday yoritilishi va talqin qilinishini sezilarli darajada ta'sir qiladi. Masalan, YouTube yoki Twitter kabi platformalarda ma'lum tarixiy mavzularni qanday yoritish kerakligi haqida qarorlar chiqarish va bunday qarorlarning ta'sirini o'rganish, manipulyatsiya va senzura bilan bog'liq bo'lgan savollarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi..

Asosiy qisim Raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilish zamonaviy jamiyat uchun katta xavf tug'diradi. Bu jarayon hukumatlar, texnologik kompaniyalar va turli mafkuraviy guruhlar tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Raqamli axborot vositalari, sun'iy intellekt va algoritmlar orqali tarixiy haqiqatlar o'zgartirilishi, yolg'on ma'lumotlar tarqatilishi va muayyan guruhlarining manfaatlariga mos keladigan narrativlar shakllantirilishi mumkin. Bu esa nafaqat bugungi jamiyat, balki kelajak avlodlarning ham dunyoqarashiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Raqamli senzura ko'pincha hukumatlar tomonidan amalga oshiriladi. Ayrim davlatlarda tarixiy voqealar hukumat siyosatiga mos tarzda yoritiladi, muqobil qarashlar esa senzura qilinadi. Masalan, ba'zi davlatlarda siyosiy rahbarlarning salbiy faoliyati haqida ochiq gapirish taqiqlanadi, tarixiy hujjatlar yashiriladi yoki o'zgartiriladi. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan mustaqil ma'lumotlar bloklanadi yoki algoritmlar orqali ularning ko'rinish ehtimoli pasaytiriladi. Bu jarayon jamiyatning faqat bir tomonlama axborot olishiga olib keladi va tanqidiy tafakkurni zaiflashtiradi. Texnologik kompaniyalar ham raqamli senzuraning kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin. Google, Facebook, Twitter, kabi yirik platformalar o'z algoritmlari orqali qaysi ma'lumotlar ommaga ko'proq yetib borishini nazorat qiladi. Ba'zan bu kompaniyalar hukumatlar yoki tijorat manfaatlariga mos keladigan axborotni ko'proq targ'ib qiladi, muqobil fikrlarni esa cheklaydi. Bu jarayon sun'iy intellekt vositasida yanada takomillashtirilmoqda, chunki algoritmlar foydalanuvchilarning qiziqishlari va odatlariga mos axborotni tanlab ko'rsatadi. Bu esa odamlarning bir xil fikrlash doirasida qolishiga va alternativ qarashlarni ko'rmasligiga sabab bo'ladi. Tarixni manipulyatsiya qilish usullaridan biri bu – dezinformatsiya tarqatish. Yolg'on tarixiy faktlar yaratish, mavjud

voqealarni noto'g'ri talqin qilish yoki muhim tarixiy hujjatlarni yashirish orqali jamiyatning tarixiy xotirasi o'zgartiriladi. Masalan, ayrim davlatlar o'z tarixidagi noqulay voqealarni inkor etadi yoki ularni o'z manfaatlariga mos ravishda tushuntiradi. Bu esa yangi avlodlarning o'z tarixiga noto'g'ri yondashishiga olib keladi. Bundan tashqari, tarixiy voqealar atrofidagi muhokamalarni cheklash orqali jamiyat ichida erkin fikr almashish imkoniyati kamayadi. Bu muammo nafaqat davlatlar, balki xalqaro munosabatlar darajasida ham jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Tarixiy faktlarning manipulyatsiya qilinishi davlatlararo ishonchsizlikni kuchaytirishi, xalqaro mojarolarni keskinlashtirishi mumkin. Masalan, tarixiy nizolar sababli millatlararo munosabatlar yomonlashishi yoki davlatlar o'rtasida diplomatik tanglik yuzaga kelishi ehtimoli ortadi. Bu esa global barqarorlikka salbiy ta'sir qiladi.

Axborot erkinligini saqlash va tarixiy manipulyatsiyaning oldini olish uchun bir nechta choralar ko'rish kerak. Birinchidan, tarixiy ma'lumotlarning ochiqligini ta'minlash muhim. Davlat arxivlarini ommaga ochish, tarixiy hujjatlarga erkin kirish imkoniyatini yaratish va mustaqil tadqiqotchilar uchun senzurasiz sharoit ta'minlash lozim. Ikkinchidan, texnologik kompaniyalarning shaffofligini oshirish zarur. Ularning algoritmlari qanday ishlashini ommaga ochiq qilish, foydalanuvchilarga qaysi ma'lumotlar filtrlashdan o'tganini tushuntirish va so'z erkinligini himoya qilish bo'yicha global standartlar joriy etish kerak. Uchinchidan, ommaviy axborot vositalarining mustaqilligini ta'minlash muhim. Mustaqil jurnalistika va ilmiy tadqiqotlar senzura va bosimdan himoya qilinishi kerak. Medialarning erkinligi nafaqat demokratik jamiyatlarning rivojlanishi uchun, balki tarixiy haqiqatni saqlash uchun ham muhim ahamiyatga ega. To'rtinchidan, ta'lim tizimida tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga e'tibor qaratish lozim. Yosh avlod axborotni mustaqil tahlil qilish, dezinformatsiyani aniqlash va tarixiy faktlarni tekshirish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Kelajakda raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilishga qarshi samarali choralar ko'rilmasa, jamiyatning erkin rivojlanishi cheklanishi, insonlarning dunyoqarashi sun'iy ravishda shakllantirilishi va siyosiy manipulyatsiya kengayishi mumkin. Bu esa nafaqat bir davlat, balki butun dunyo miqyosida demokratik qadriyatlarning zaiflashishiga olib kelishi ehtimoli bor. Shu sababli, hozirning o'zida axborot erkinligi, mustaqil tadqiqotlar va tarixiy haqiqatni himoya qilishga e'tibor qaratish muhimdir. Muammolarni bartaraf etish yo'llari Raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilish muammosini hal qilish oson emas, chunki bu jarayonga hukumatlar, xalqaro tashkilotlar, texnologik kompaniyalar va jamiyatning o'zi ta'sir qiladi. Biroq, quyidagi yechimlar bu muammoni kamaytirishga yordam berishi mumkin:

1. Axborot erkinligini ta'minlash Hukumatlar tomonidan tarixiy ma'lumotlarning erkin tarqalishiga ruxsat berilishi muhim. Mustaqil ommaviy axborot vositalari va tadqiqotchilar uchun senzurasiz ishlash sharoitlarini yaratish kerak. Davlat arxivlarini ochish va tarixiy hujjatlarga kirishni osonlashtirish zarur.

2. Texnologik kompaniyalarning shaffofligini oshirish Google, Facebook, Twitter kabi yirik texnologik kompaniyalar algoritmlarini shaffof qilishlari lozim. Ijtimoiy tarmoqlardagi bloklash va senzura jarayonlari mustaqil ekspertlar tomonidan nazorat qilinishi kerak. Sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan ma'lumotlarni tekshirish va dezinformatsiyaga qarshi kurashish tizimlarini yaratish kerak.

3. Mustaqil tarixiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash Tarixni mafkuraviy talqindan holi ravishda o'rganish uchun ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish kerak. Akademik doiralarda tarixiy haqiqatni buzish holatlariga qarshi turish uchun mustaqil ekspert guruhlarini tashkil etish zarur. Yosh avlodga tarixiy tanqidiy tafakkur va faktlarga asoslangan tahlil qilish ko'nikmalarini o'rgatish muhim.

4. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish Jahon miqyosida so'z erkinligi va tarixiy haqiqatni himoya qilish bo'yicha tashkilotlar faoliyatini kengaytirish kerak. Inson huquqlari tashkilotlari, YUNESKO va boshqa xalqaro institutlar orqali tarixiy faktlarni buzish holatlariga qarshi turish lozim. Turli davlatlarning tarixiy hujjatlari bo'yicha ochiq hamkorligini rag'batlantirish muhim.

5. Sun'iy intellekt va blokcheyn texnologiyalaridan foydalanish Tarixiy haqiqatni himoya qilish uchun blokcheyn texnologiyasidan foydalanish mumkin. Bu ma'lumotlarni o'zgartirib bo'lmazligiga ishonch hosil qilish imkonini beradi. Sun'iy intellekt vositalaridan foydalanib, tarixiy dezinformatsiyaga qarshi kurashish strategiyalarini ishlab chiqish kerak. Mustaqil fact-checking platformalarini yaratish orqali yolg'on tarixiy ma'lumotlarni fosh qilish lozim.

Tadqiqotga erishilgan natijalar Raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilish bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatadi:

1. Hukumatlar tomonidan nazorat kuchayib bormoqda Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda ko'plab davlatlar axborotni nazorat qilish bo'yicha qattiq siyosat yuritmoqda. Ayniqsa, Xitoy, Rossiya va ayrim Yaqin Sharq davlatlari internet senzurasini kuchaytirgan.

2. Ijtimoiy tarmoqlarning roli ortib bormoqda Internet va ijtimoiy tarmoqlar tarixiy manipulyatsiya vositasiga aylanmoqda. Odamlar ko'proq ma'lumotni ijtimoiy tarmoqlardan olishadi, bu esa ma'lumotni manipulyatsiya qilishni osonlashtiradi.

3. Texnologik yondashuvlar rivojlanmoqda Sun'iy intellekt va algoritmlar orqali ma'lumotlarni yo'q qilish, o'zgartirish yoki noto'g'ri ma'lumotlar tarqatish jarayonlari rivojlanmoqda. Bu esa tarixiy haqiqatni saqlashga bo'lgan ehtiyojni oshiradi.

4. O'zbekiston va Markaziy Osiyo tajribasi o'rganilmoqda O'zbekiston va boshqa Markaziy Osiyo davlatlari tarixni qayta yozish, ma'lum tarixiy voqealar va shaxslarni yangicha yondashuv bilan baholash harakatlarini davom ettirmoqda. Biroq, bunday jarayonlar ba'zida ilmiy asosga emas, balki mafkuraviy yondashuvga asoslanishi mumkin.

5. Axborot olish erkinligi bilan senzura o'rtasidagi muvozanat muammosi mavjud Ko'plab davlatlar raqamli senzura orqali milliy xavfsizlik va jamiyat barqarorligini saqlashga harakat qilmoqda. Biroq, bu holat so'z erkinligi va mustaqil fikrlash imkoniyatlarini cheklash xavfini ham oshirmoqda.

Kelajak uchun ahamiyati Raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilish muammosining kelajak uchun ahamiyati juda katta. Agar bu jarayon cheklanmasa, jamiyatlar o'z tarixiy haqiqatidan uzoqlashib, siyosiy va mafkuraviy manipulyatsiyalarga moyil bo'lib qolishi mumkin. Tarixni o'zgartirish va dezinformatsiya tarqatish orqali hukumatlar va yirik texnologik kompaniyalar jamoatchilik fikrini boshqarishi, kelajak avlodlarga yolg'on tasavvur berishi mumkin. Shu sababli, bu muammoning yechilishi jamiyatning barqarorligi va demokratiyaning rivoji uchun muhim ahamiyatga ega. Tarixiy haqiqatni saqlash kelajak avlodlar uchun juda muhim. Tarixiy voqealar noto'g'ri talqin qilinsa yoki ma'lumotlar sun'iy ravishda buzib ko'rsatilsa, jamiyat o'z kelajagini noto'g'ri yo'nalishda qurishi mumkin. Masalan, ba'zi davlatlar o'z tarixiy ayblarini yashirish yoki o'z milliy g'oyalarini mustahkamlash uchun tarixiy voqealarni buzib talqin qiladi. Bu esa boshqa davlatlar bilan kelajakdagi munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi, millatlararo ishonchsizlik va nizo keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, manipulyatsiya qilingan tarixiy ma'lumotlarga asoslangan qarorlar kelajakdagi siyosiy va iqtisodiy strategiyalarga zarar yetkazishi mumkin. Axborot erkinligi kelajak jamiyatlari uchun eng muhim qadriyatlardan biri hisoblanadi. Agar senzura davom etsa, odamlar faqat hukumat yoki texnologik kompaniyalar tomonidan tasdiqlangan ma'lumotlarga ishonishga majbur bo'ladi. Bu esa jamiyatning erkin tafakkur qilish qobiliyatini pasaytiradi va totalitar boshqaruv shakllari kuchayishiga olib keladi. Kelajakda mustaqil jurnalistika, ilmiy tadqiqotlar va akademik erkinlikni saqlab qolish uchun davlat va xususiy sektor vakillari axborotning erkin oqimiga to'sqinlik qilmasliklari lozim. Texnologiyalar rivojlanishi bilan raqamli senzura yanada murakkablashmoqda. Sun'iy intellekt va algoritmlar ma'lumotlarni filtrlab, faqat muayyan mafkuraga mos keladigan axborotni ommaga yetkazish imkoniyatiga ega

bo'lib bormoqda. Bu kelajakda axborot monopoliyasining shakllanishiga olib kelishi mumkin. Agar bunga qarshi choralar ko'rilmasa, odamlar real faktlarga asoslangan emas, balki maxsus yaratilgan axborot maydonida yashashga majbur bo'ladi. Buning oldini olish uchun global miqyosda axborotga ochiqlik va algoritmlarning shaffofligini ta'minlash bo'yicha qonunlar qabul qilinishi kerak. Kelajakda tarixiy faktlarni buzib ko'rsatishning oldini olish uchun mustaqil ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish zarur. Tarixiy hujjatlarning ochiqligi va ularga ommaviy kirish imkoniyatining ta'minlanishi kelajak avlodlar uchun muhimdir. Davlat arxivlarini kengroq ochish, ilmiy tadqiqotchilar va jurnalistlar uchun senzurasiz ishlash imkoniyatlarini yaratish lozim. Buning uchun xalqaro tashkilotlar va inson huquqlari himoyachilari mustaqil ilmiy faoliyatni qo'llab-quvvatlashi zarur. Axborot manipulatsiyasiga qarshi kurashish uchun ta'lim tizimida tanqidiy tafakkurni rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Kelajak avlodlar yolg'on axborotni tahlil qilish va farqlash qobiliyatiga ega bo'lishlari kerak. Bu esa ularning tarixiy manipulyatsiyaga uchrash ehtimolini kamaytiradi. Shu sababli, maktab va universitetlarda media savodxonligi, tarixiy faktlarni mustaqil tekshirish va axborot manbalarini tahlil qilish ko'nikmalarini o'rgatish muhim. Shuningdek, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish ham bu muammoning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Turli davlatlar o'z tarixiy hujjatlarini ochiq tarzda taqdim qilishi, tarixiy dezinformatsiyaga qarshi kurash bo'yicha birgalikda harakat qilishi lozim. Buning uchun YUNESKO, inson huquqlari tashkilotlari va boshqa xalqaro institutlar faoliyatini kuchaytirish zarur. Kelajak avlodlar uchun tarixiy haqiqatni saqlash, axborot erkinligini ta'minlash va texnologiyalarning shaffofligini oshirish juda muhim. Bu jamiyatning erkin va demokratik rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi. Agar hozirdan bu masalaga jiddiy e'tibor qaratilmasa, kelajakda tarixiy haqiqatni soxtalashtirish va axborot manipulatsiyasi jamiyatlar rivojlanishiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli, bugun qabul qilinadigan qarorlar kelajakdagi axborot erkinligi va tarixiy adolatning ta'minlanishida muhim rol o'ynaydi.

Umumiy Xulosa Raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilish bugungi kunda jahonning turli burchaklarida muhim va dolzarb muammolarga aylanib bormoqda. Internet va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan axborot vositalari ham tez o'zgarib, bu orqali tarixiy voqealar va haqiqatlar o'zgartirilishi yoki yashirilishi mumkin. Raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilishning asosiy maqsadi ko'pincha siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy manfaatlarni ilgari surishdan iborat bo'ladi. Davlatlar va yirik tashkilotlar o'z mafkuraviy maqsadlariga erishish uchun tarixni o'zgartirishi, noto'g'ri axborot tarqatishi yoki haqiqatni yashirishi mumkin. Bu jarayonlarning eng xavfli jihati, jamiyatga ta'sir

qilishining keng miqyosda bo'lishidir. Aholi, ayniqsa yosh avlod, noto'g'ri tarixiy ma'lumotlarga asoslangan dunyoqarash bilan ta'lim oladi va jamiyatning umumbashariy qarashlari noto'g'ri shakllanishi mumkin. Tarixni manipulyatsiya qilish va senzura qilish orqali haqiqatni buzish nafaqat ijtimoiy tizimlarni, balki xalqaro munosabatlar va iqtisodiy hamkorlikni ham salbiy ta'sir qiladi. Bu holat, ayniqsa, millatlararo yoki diniy nizolarni kuchaytirishi mumkin. Raqamli senzura va manipulyatsiyaning asosiy mexanizmlari, jumladan, internet platformalari orqali axborotlarni boshqarish, algoritmlar yordamida yoritilayotgan ma'lumotlarni filtrlash, deepfake texnologiyalari va sun'iy intellekt yordamida yaratilgan soxta ma'lumotlar, hukumatlar va boshqa tashkilotlar tomonidan keng qo'llaniladi. Shu bilan birga, jamiyatda tarixiy haqiqatni saqlab qolish uchun yangi yondashuvlar, texnologiyalar va siyosiy choralar ishlab chiqilishi zarur. Raqamli senzura va tarixni manipulyatsiya qilishning oldini olish uchun avvalo, haqiqatni saqlashga qaratilgan qonuniy chora-tadbirlar ishlab chiqilishi, axborot manbalarining ishonchliligi nazorat qilinishi kerak. Bundan tashqari, jamoatchilik va ilmiy doiralarda ushbu masalalar bo'yicha kengashlar va ongli munosabatlar yaratish, yosh avlodning axborot savodxonligini oshirish lozim. Shu tarzda, tarixiy haqiqatni saqlab qolish va raqamli senzura ta'siridan saqlanishning oldini olish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Turdibekov, B.B. "Multimedia ma'lumotlarining manipulyatsiyasini aniqlashda mashinali o'qitishdan foydalanish." *Innovative Development in Educational Activities*, vol. 2, no. 11, 2023, pp. 238–248..
2. Safarov, B. (2020). Xiva va Qo'qon me'moriy obidalarining ekologik sharoitlarda saqlanishi. *O'zbekiston madaniy merosi jurnali*, 4(2), 45-58
3. Karimov, B. (2023). Raqamli kriminalistika va raqamli dalillardan foydalanish tarixi. *Society and Innovations*, 4(7/S), 303–313. <https://DOI: 10.47689/2181->
4. 1. Morozov, E. (2011). *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*. PublicAffairs.
5. Schmidt, E., & Cohen, J. (2013). *The New Digital Age: Reshaping the Future of People, Nations and Business*. Alfred A. Knopf. 1415-vol4-iss7/S-pp303-313
6. Tufekci, Z. (2017). *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. Yale University Press.
7. Zeng, J. (2020). *Great Firewall of China: How to Build and Control an Alternative Version of the Internet*. Cambridge University Press.
8. Gillespie, T. (2018). *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*. Yale University Press.

9. Mirzohidov, S. (2024). Raqamli tarix platformalarini yaratish va ularning didaktikasi. *Journal of New Century Innovations*, 66(2), 74–77. DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss7/S-pp303-313>
10. Jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi omillar. (2024). Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari, 32(2), 60–73. DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss7/S-pp303-313>
11. Mahmudov, A. (2021). "Raqamli senzura va axborot xavfsizligi: O'zbekiston tajribasi". *O'zbekiston Milliy Universiteti Ilmiy Jurnali*, 2021 yil, 45-chi soni, 72-75 betlar. DOI: 10.34298/omnuj.2021.03.45.10.
12. Ismoilov, N. (2020). "O'zbekistonda axborot urushlari va internet senzurasining siyosiy ta'siri". *Jurnalistika va Kommunikatsiya Tadqiqotlari (JKT)*, 2020 yil, 18-chi soni, 59-62 betlar. DOI: 10.22453/jkt.2020.18.059.
13. Rizayev, J. (2022). "O'zbekistonda raqamli axborot xavfsizligi va senzura: muammo va yechimlar". *Axborot Texnologiyalari va Raqamli Innovatsiyalar Jurnali*, 2022 yil, 9-son, 112-115 betlar. DOI: 10.3900/atrij.2022.09.112.
14. M. Zuboff (2019) ning "Surveillance Capitalism" <https://doi.org/10.1007/s42438-019-00086-3>
15. Shodiev, K. (2021). "Siyosiy senzura va ijtimoiy tarmoqlardagi manipulyatsiya: O'zbekistondagi holat". *Markaziy Osiyo Tadqiqotlari Jurnali*, 2021 yil, 4-son, 45-48 betlar. DOI: 10.3430/caj.2021.04.45.
16. R. Deibert (2020) ning "Reset: Reclaiming the Internet for Civil Society" April 2021 *Journal of Cyber Policy* 6(4):1-19 DOI:10.1080/23738871.2021.1909090 LicenseCC BY-NC-ND 4.0
17. Karimov, S. (2020). "Axborot erkinligi va davlat nazorati: O'zbekiston misolida". *O'zbekiston Matbuot Jurnali*, 2020 yil, 16-son, 88-91 betlar. DOI:10.3652/omj.2020.16.088.
18. <https://www.uzjournalist.uz>
19. <https://ict.uz>
20. <https://www.uza.uz>
21. <https://www.tsios.uz>
22. <https://elibrary.uz>